

ZÁKLADNÍ KONCEPTY PIERRA BOURDIEU: *pole – kapitál – habitus*

Michal Růžička*, Petr Vašát*

*Katedra sociologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni; michal.ruzicka@univie.ac.at

*Katedra antropologických a historických věd, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni;
petr.vasat@seznam.cz

The fundamental concepts of Pierre Bourdieu: *field – capital – habitus*

Abstract—The authors argue that the work of Pierre Bourdieu (1903–2002) can be understood as composing of three pillars: (1) ‘epistemologization, of social science, (2) attempt to overcome classical philosophical dualisms of Western thought, and (3) integration of scientific rigour into political engagement. This paper focuses on the second pillar by introducing to the reader the most fundamental concepts of Pierre Bourdieu’s sociology: concepts of social field, forms of capital, and habitus. Emphasis is given on how are these concepts intertwined and how it is not possible to understand one without the others.

Key Words—Pierre Bourdieu, sociology, anthropology, social field, forms of capital, habitus

ÚVOD

NEJEN v dějinách sociálních věd se čas od času objeví někdo, kdo vnese do stojatých vod své disciplíny svěží vzduch, resp. reformuje a transformuje teorii a metodologii takovým způsobem, že daná vědní disciplína „po něm/po ní“ již nikdy nebude jako dřív. Jednou z podstatných změn, které prodělala sociální teorie mezi 70. a 80. lety 20. století, je odklon od formulování univerzálních „teorií jednání“ ve prospěch studia „jednání praktického“ (srov. Ortner 2004, Moore a Sanders 2006 apod.) Tento posun je pak obvykle v sociálních vědách spojován, mimo jiné, s osobou francouzského sociologa a antropologa Pierra Bourdieu (srov. Abu-Lughod 1991: 472). Bourdieu zmíněný epistemologický posun v mnohém předznamenal a stimuloval již svými ranými texty z 60. let.

Pierre Bourdieu se narodil roku 1930 v jihofrancouzské rurální oblasti Béarn. Dostalo se mu klasického filosofického vzdělání na prestižní École Normale Supérieure v Paříži. Od filosofie však poměrně brzy „uprchl“ k sociálním vědám, k čemuž jej postrčila zkušenost z občanské války v Alžíru (1954–1962), v průběhu které začal provádět etnografický výzkum mezi berberskými Kabyly.¹ V této době – okolo poloviny 50. let 20. stol. – byl Bourdieu stále ovlivněn dominantním paradigmatem

tehdejšího sociálního myšlení, levi-strausssovským strukturalismem, byly patrné jeho tendence strukturalismus přehodnotit. Proto bývá Bourdieu – ve snaze jeho poměrně široké dílo ukotvit do dobových trendů – považován, spolu např. s Derridou či Foucaultem, za postrukturalistu. Po kratším působení na Univerzitě v Lille se v roce 1964 stal ředitelem École Pratique des Hautes Études. Od roku 1981 potom, až do své smrti v roce 2002, působil jako profesor sociologie na Collège de France.

Domníváme se, že dílo Pierra Bourdieu je možné charakterizovat jako trojúhelník, jehož každý vrchol má přímý vztah k vrcholům ostatním: (1) „epistemologizace“ sociální vědy, zejména pak důraz na „epistemologickou reflexivitu“ v sociálním výzkumu (zejm. Bourdieu, Chamboredon, Passeron [1968] 1991; později pak např. Bourdieu, Wacquant 1992), (2) snaha překonat „klasické“ opozice západní filosofie bránící adekvátnímu porozumění sociální realitě (např. [1980] 1990, [1972] 2005), a (3) snaha o propojení vědecké rigorozity a politické angažovanosti (např. Bourdieu [1993] 1999, [2002] 2008b). Předmětem této přehledové studie je druhý bod. Cílem studie je představit Bourdieuho snahu překonat dichotomické myšlení, jež se projevuje zdůrazňováním jednoznačných dichotomií jako např. synchronní/diachronní, objektivní/subjektivní, aktérství/struktura atd. pro organizaci sociální reality. Pro potřeby svého projektu obecné vědy o lidské společnosti² Bourdieu zavedl, resp. reformuloval řadu termínů a konceptů, jako například – asi nejznámější – habitus, pole a kapitál, resp. formy kapitálu. Bourdieu ve svém díle představuje originální syntézu „teorie“, „metodologie“ a „epistemologie“ (kdy ukazuje, jak jsou tyto tři oblasti od sebe neoddelitelné), a to za účelem reformulace „teorie jednání“ jako vysvětlení praktického jednání člověka v určitém společenském a historickém kontextu.

SOCIÁLNÍ POLE

Bourdieu vnímal společnost jako prostor antagonistických pozic, které okupují jednotliví aktéři. Mezi aktéry probíhá neustálý symbolický boj o výhodné pozice v sociálním

²Bourdieu často hovoří o „sociální vědě“, čímž dává najevo své odmítnutí umělých distinkcí mezi jednotlivými sociálně-vědními disciplínami. Zejména proti srstí mu je, po vzoru Durkheima, oddělování „sociologie“ a „etnologie“, resp. „antropologie“. Lpění na disciplinárních hranicích dle Bourdieu zabraňuje adekvátnímu porozumění sociální realitě a sociálním problémům (Bourdieu a Lamaison 1986: 118).

¹Zde srov. Bourdieuho monografickou prvotinu *Sociologie de L’Algérie* z roku (1958) 1962.

prostoru. Bourdieu nehovořil o „tradičních“ ani o „moderních“ společnostech. Namísto toho považoval za vhodné uvažovat o společnostech z hlediska komplexity jejich diferencovanosti. Po vzoru Durkheima (např. Durkheim 2001 [1912]: 80) tak hovořil o tzv. diferencovaných a relativně nediferencovaných společnostech. Zatímco nediferencované společnosti sestávají z jednoho dále neděleného sociálního prostoru, diferencované společnosti jsou diferencované do dílčích sociálních polí. V diferencovaných společnostech, tj. ve všech společnostech s relativně rozvinutou dělbu práce, se sociální život odehrává v kontextech dílčích sociálních polí. Zároveň však platí, že ne všechny sociální fenomény se odehrávají v rámci nějakého pole – některé situace mohou být mimo jakákoliv pole, podobně jako se však mohou odehrávat na průsečíku polí několika. V „moderních“, resp. v soudobých diferencovaných společnostech, lze hovořit o *byrokratickém poli* státní správy, o *uměleckém poli*, o *poli mediálním, náboženském, politickém*, nebo – nám možná nejbližší – o *poli akademickém*.

Sociální pole Bourdieu vymezuje jako relativně autonomní část sociálního prostoru, která se řídí svými vlastními pravidly a je strukturován vlastním systémem distribuce forem kapitálu. Jinými slovy je sociální pole univerzem, které „se řídí svými vlastními zákony fungování a transformace, jinými slovy jde o strukturu objektivních vztahů mezi pozicemi, které v něm zaujímají jednotlivci či skupiny konkurující si v úsilí o legitimitu.“ (Bourdieu [1992] 2010: 282)

Sociální pole je pak, stejně jako sociální prostor, definováno jako „prostor objektivních vztahů mezi pozicemi“ (Bourdieu [1986] 1993: 181), mezi kterými dochází k symbolickým či otevřeným bojům majícím za cíl buď transformovat, nebo zachovat stávající strukturu pole (Bourdieu [1986] 1993: 183). Jednání, čili snaha transformovat nebo zachovávat stávající řád příslušného pole, je pak funkcí pozice, kterou ten který aktér zaujímá v příslušném poli, tak od jeho/jejího vlastnictví forem kapitálu (viz další kapitola). Sociální pole funguje pomyslně jako *silové pole*, nebo jako *magnetické pole* tak, že aktéry, kteří do tohoto pole vstoupí, ovlivňují a působí na ně silou své struktury.

Analýza společnosti perspektivou teorie sociálních polí musí dle Bourdieu sledovat tři roviny, jež jsou však „nutně provázány“ (Bourdieu [1992] 2010: 282):

- 1) Analýza pozice studovaného pole v rámci mocenského pole³ plus analýza jejího vývoje v čase.
- 2) Analýza vnitřní struktury studovaného pole, tj. mimo jiné, analýza struktury a způsobu distribuce forem kapitálu, resp. principů společenského uznání a legitimity.

³Mocenské pole, neboli také pole moci, je zvláštní výsek společenského prostoru, který se ustavil v procesu autonomizace jednotlivých sociálních polí. Pole moci je soubor aktérů, kteří zaujímají v rámci svých dílčích sociálních polí vládnoucí pozice. „Je místem bojů mezi různými držiteli moci (neboli držiteli různých druhů kapitálu), v nichž jde... o přeměnu či zachování relativní hodnoty různých druhů kapitálu.“ (Bourdieu [1992] 2010: 283–284)

- 3) Analýza vzniku habitů těch, kteří v rámci studovaného pole zaujímají specifické pozice.

se ke klíčové otázce, na čem je závislá pozice aktéra v sociálním prostoru, resp. v sociálním poli? Co determinuje, zda-li se příslušní aktéři budou snažit strukturu daného pole změnit nebo transformovat?

FORMY KAPITÁLU

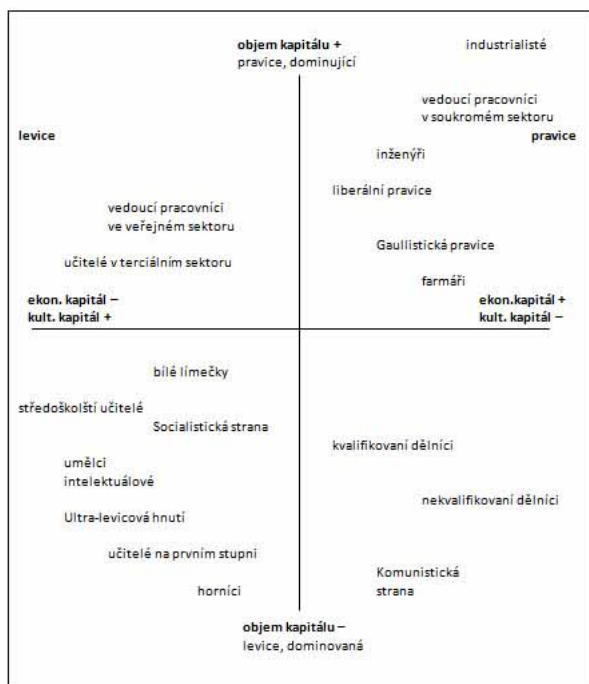
Sociální pozice v sociálním prostoru, resp. v sociálním poli je, stručně řečeno, „pozicí ve struktuře distribuce různých druhů kapitálu“ (Bourdieu [1997] 2000: 134). Co je to *kapitál* v pojetí Pierra Bourdieu, je možné definovat zrcadlově: vlastnictví různých druhů kapitálu (a jejich různého objemu) je to, co určuje pozici aktéra v sociální struktuře / v sociálním poli / v sociálním (a také fyzickém) prostoru. Dalo by se tak říci, že struktura distribuce forem kapitálu je vlastně „bilancí mocenských vztahů“ (Bourdieu [1979] 1984: 172), kdy „struktura distribuce různých typů a sub-typů kapitálu v daný časový okamžik reprezentuje imanentní strukturu sociálního světa“. (Bourdieu [1997] 2000: 242)

V pojednáních o jeho díle se lze občas setkat s tvrzením, že Bourdieu rozlišoval tři formy kapitálu (nebo 4, pokud budeme počítat *kapitál symbolický*): kapitál ekonomický, sociální, kulturní (např. Bourdieu [1983] 1986). To není nepravda. Přesto by však bylo vhodnější chápat koncept *forem kapitálu* více jako „beztvarý“ koncept, který nabývá konkrétních podob vždy až v závislosti na konkrétním sociálním a historickém kontextu. Akademické pole tak může například rozpoznávat a oceňovat např. *vzdělanostní kapitál* (což však není totožné s kapitálem kulturním) nebo třeba *kapitál rétorický*. V sociálních prostorech soudobých společností se zdá, že hlavní stratifikační efekt má objem kapitálu ekonomického. V nižších sociálních vrstvách nebo v jiných specifických kontextech bývá třeba – jak ukázal Loïc Wacquant ve své etnografii z boxerského prostředí (2004a) – oceňován *kapitál fyzický* nebo-li *kapitál tělesný*. Nedávno navrhla Catherine Hakim rozšířit počet forem kapitálu o *kapitál erotický* (Hakim 2010). Kapitál tak lze chápat obecně jako cokoli, co má v příslušném sociálním poli či prostoru diferencující (resp. stratifikační) efekt, to jest jako to, co způsobuje nerovnou distribuci uznání a moci.

Aby něco mohlo být považováno za kapitál, musí to být v posledku převoditelné na *kapitál symbolický*, což je, dalo by se říci, kapitál odlišného řádu. *Symbolický kapitál*, to jest kapitál, který není rozpoznávaný jako kapitál, funguje tak, že aktér prostřednictvím něj získává „explicitní nebo praktické uznání“. (Bourdieu [1983] 1986: 46) Společenské uznání, jehož zisk je ve svých důsledcích totožný se ziskem moci, je dle Bourdieuho konečným cílem všech sociálních bojů, symbolických i otevřených, které rozehrávají – vědomě či nevědomě – všichni sociální aktéři ve všech sociálních polích.

Termíny, kterými jsme se až dosud zabývali, tvoří v rámci sociologické vize Pierra Bourdieu poměrně koherentní celek: „Strategie, prostřednictvím kterých jsou

aktéři a instituce zaangažování do bojů... závisí na pozici, kterou okupují ve struktuře pole, tj. závisí na distribuci specifického symbolického kapitálu... a na dispozicích konstituujících jejich habitus... , na míře, do jaké mají zájem zachovat nebo změnit tuto distribuci, a tudíž zachovat nebo rozvrátit stávající pravidla (sociální) hry“ (Bourdieu [1986] 1993: 183) Ještě než prozkoumáme asi nejnámější a nejdůležitější koncept Bourdieuho, habitus, pokusme se výše probírané koncepty ujednotit, a graficky vyjádřit, jak spolu souvisejí. (Obr. 1)

Obrázek 1. Schéma sociálního prostoru. Toto schéma je převzato a upraveno z (Bourdieu [1979] 1984: 452), přičemž je kladen důraz na vztah mezi pozicí zaujímanou v sociálním prostoru, typem zaměstnání a pravděpodobnými politickými preferencemi (zde nejsou pozice nijak měřeny, nýbrž pouze odhadovány dle původního schématu).

Sociální prostor francouzské společnosti okolo 70. let 20. století, navrhl Bourdieu rozdělit dvěma osami. Vertikální osa rozděluje sociální prostor dle objemu (rozpoznávaných a oceňovaných) forem kapitálu – nahoře jsou pomyslně ti, kteří mají hodně kapitálu, dole naopak ti, kterým se nedostává. Horizontální osa rozděluje sociální prostor dle struktury (rozpoznávaných a oceňovaných) forem kapitálu. Pro své potřeby výzkumu francouzské společnosti v 60. a 70. letech 20. století použil Bourdieu koncept ekonomického a kulturního kapitálu, což však neznamená, že by všechny diferencované společnosti byly strukturovány právě takto. Na základě pozice v sociálním prostoru lze odhadovat např. volební preference, které nejsou nic jiného než vyjádření touhy buď zachovat, nebo transformovat strukturu příslušného sociálního prostoru, resp. transformovat, nebo zachovat stávající systém distribuce forem kapitálu (uznání, legitimacy). Krom tendencí k specifickému volebnímu chování lze z pozice v sociálním prostoru odvodit i např. estetické a intelektuální

preferencie – jaké periodikum, časopis či noviny, jaký sport či jaký pokrm – odpovídá vkusu charakteristickému pro tu kterou oblast v sociálním prostoru. Sociální prostor s jeho specifickou strukturou distribuce forem kapitálu je zároveň nutné chápat jako prostor sociálních pozic, mezi kterými existuje nejen relační, nýbrž dokonce vzájemně antagonistický vztah. Sociální prostor je prostorem relačním: zaujímat vysokou pozici v systému distribuce kapitálu je možné pouze tehdy, když někdo jiný zaujímá pozici nízkou.

HABITUS

Habitus bude pravděpodobně nejnámějším konceptem z dílny Pierra Bourdieu, ačkoliv on sám tento koncept nevynechal, nýbrž „pouze“ redefinoval. „Habitus“ je termínem s dlouhou filosofickou tradicí a používá se v různých významech od sociálních věd k psychologii či biologii. Poměrně často citovaná je následující Bourdieuho definice: habitus je systémem:

„trvalých, přenositelných dispozic, strukturovaných struktur majících sklon fungovat jako strukturující struktury... objektivně ‘regulovaných’,... , aniž by však byl produktem podřízenosti pravidlům, může být kolektivně organizovaný, aniž by byl produktem organizačního úsilí nějakého dirigenta.“ (Bourdieu [1980] 1990: 53)

Nyní si tuto na první pohled komplikovanou definici rozeberme. Základní tezí Bourdieuho konceptu *habitu* je, že *habitus* je soubor individuálních a individualizovaných (tedy nikoliv kolektivních!) dispozic, tj. předpokladů k tomu vnímat, myslet a jednat ve světě určitým způsobem. Tyto dispozice jsou výsledkem působení objektivních struktur, kterým je příslušný aktér dlouhodobě vystaven. Každý aktér obsazuje v rámci sociálního prostoru určitou pozici, ze které vnímá svět. To znamená, že každé vnímání světa „tam venku“ je situováno do té které pozici specifické perspektivy. Z dlouhodobého hlediska pak objektivní pozice v sociálním prostoru postupně „sedimentuje“ do mysli a těla příslušného sociálního aktéra. Jinými slovy se způsob vnímání a myšlení sociálních aktérů přizpůsobuje sociální pozici, kterou tito zaujímají. Mezi mentálními strukturami (které jsou vlastně *habitem*) a sociálními strukturami tak dle Bourdieuho panuje *genetický*, nikoliv pouze *analogický* vztah.

Každý aktér postupně (a většinou „neuvědomovaně“) přijímá, a osvojuje si, způsoby vnímání, myšlení a jednání, která od něj vyžaduje sociální pozice, kterou okupuje. Postupem času se aktér se svojí pozicí pomyslně „sžívá“, přičemž časem dochází k většímu či menšímu souladu mezi internalizovanými *dispozicemi* a okupovanými *pozicemi*. Tak lze habitus chápat jako internalizovanou sociální pozici. Dispozice konstituující *habitus* jsou trvalé proto, že když už jsou jednou „sedimentovány“, člověk se jich nemůže tak snadno zbavit – jsou vtěleny do jeho/jejího mysli i do jeho/jejího těla, a aktér si je jako určitou

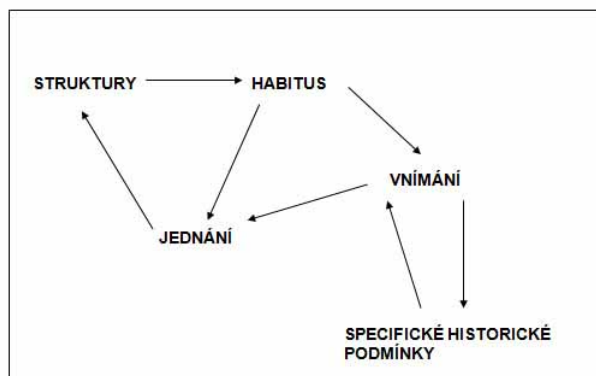
„dosavadní zkušenost se světem“ nese již napořád. Proto jsou dispozice „přenositelné“: jsou sice důsledkem pozice v sociálním prostoru, aktér si je však s sebou pomyslně nosí v podobě mentálních struktur a tělesných schémat i tehdy, když se mu/jí podaří změnit sociální pozici.

Dispozice k tomu jednat, myslet a vnímat svět určitým způsobem, nebo-li *habitus*, je odrazem vnějších struktur (je *strukturovaným principem*). Zároveň však, prostřednictvím praktického jednání aktéra, vnější svět produkuje (je *strukturujícím principem*). *Habitus* není nikdy plně vědomý – lidé si obvykle neuvědomují, že jednají nějakým sociálně významným způsobem, málokdy jsou pak schopni vyjádřit, proč jednali tím, a nikoliv jiným způsobem. K tomu, aby lidé jednali, nepotřebují žádný „návod“, žádné „strukтуры“ či „funkce“. Jinými slovy nepotřebují úsilí žádného pomyslného „dirigenta“. Lidé *prostě jednají*. Jednají za účelem řešení praktických problémů, přičemž k tomu nepotřebují karteziánskou „subjektivitu“, resp. „subjektivitu“ v podobě reflexivního vědomí. Nepotřebují k tomu ani struktury (výtka vůči strukturalismu) ani sdílené významy (výtka vůči interakcionismu, resp. různým formám subjektivismu). Dispozice k tomu jednat nějakým způsobem jsou vtělené – nacházejí se uvnitř těl sociálních aktérů, nikoliv mimo ně, a to i přesto, že jsou výsledkem jejich působení. *Habitus* je v nás vždy-přítomný, aniž bychom si to uvědomovali. Jako příklad si můžeme vzít hru na hudební nástroj. Poté, co si znalost hry, řekněme na kytaru, dlouhodobou praxí osvojíme („vtělíme“), již o tom, že hrajeme, nemusíme přemýšlet. Prostě hrajeme, resp. za nás hrají naše vtělené dispozice.

SOCIÁLNÍ REPRODUKCE A SOCIÁLNÍ ZMĚNA

Bourdieu bývá často dezinterpretován jako „pouhý“ teoretik reprodukce. Často se tvrdí, že jeho teorie je dobrá maximálně tak pro porozumění toho, proč společnost trvá, tj. proč sama sebe reprodukuje, není však prý vhodná pro porozumění sociální změny. Pokud bychom se spokojili s výše uvedenou definicí *habitu*, pak s tím budeme muset souhlasit – vždyť *habitus* není nic jiného než vtělené struktury, které jsou skrze jednání znovu produkovány – zde se člověk stává pomyslnou loutkou své sociální pozice. Takovéto redukcionistické a deterministické pojetí však, krom jiného, ignoruje sílu sociálního kontextu, pole a aktuálních podmínek, v rámci nichž *habitus* může teprve jednat. Schéma praktického jednání, které ukazuje, že jednání v pojetí P. Bourdieu není pouhou „reprodukcí“ struktur, nýbrž že existuje jistý potenciál pro sociální změnu, poměrně přehledně uvádí Harker (2000) na následujícím schématu. (Obr. 2)

Nelze tvrdit, že by *habitus*, slepě a kauzálně, produkoval jednání. Aktér skrze *habitus* vnímá svět kolem sebe a specifickým způsobem o něm přemýšlí. Jelikož však není loutka, tak reaguje nejen na své vtělené dispozice, nýbrž pochopitelně, na specifické sociální a historické podmínky, resp. na aktuální kontext, se kterým jeho *habitus* interaguje. Možnosti jednat určitým způsobem jsou též

Obrázek 2. Sociální reprodukce a sociální změna (převzato z Harker 2000: 169)

limitovány (a zároveň umožňovány) strukturou sociálního pole, tedy systémem distribuce forem kapitálu. Teprve v těchto kontextech, které jsou vždy nutně přítomny, aktér jedná.

Loïc Wacquant (2004b: 389) ve své studii věnované Pierru Bourdieu a jeho vztahu k terénnímu výzkumu poznamenává, že se mýlí ti badatelé, kteří ho častují nálepkou „*reproduction theorist*“. Podle nich koncept *habitu* pouze přispívá k reprodukci sociálního řádu a celý teoretický korpus se nijak zvlášť neliší např. od teorie sociálního jednání Talcotta Parsonse, kterému je rovněž vyčítán statický popis „pouhé“ normativní reprodukce řádu a – ipso facto – nemožnost socio-kulturní změny. Wacquant proto poukazuje na kontext vzniku Bourdieuova teoretického korpusu. Ten vnikal na základě zkušeností z terénního výzkumu mezi berberskými Kabyly (Bourdieu [1963] 1979) a zemědělci z Bearn (Bourdieu [2002] 2008a). Obě tyto výzkumné lokality měly společný atribut, totiž právě probíhající socio-kulturní změnu. Wacquant (2004b: 392) v souvislosti se socio-kulturní změnou píše o tzv. *hysteresy*, neboli disjunkci mezi sociálními strukturami a kognitivními strukturami jednotlivých aktérů (resp. jejich *habity*).

K reprodukci sociálních struktur dojde pouze tehdy, pokud jsou vnější struktury v souladu s mentálními strukturami (resp. se strukturou příslušného *habitu*) a když to aktuální podmínky sociálního pole umožňují. Jednání nikdy není kauzálním vztahem *habitus* → *jednání*. Mnohem lépe by se mělo jednání v pojetí P. Bourdieu chápat následovně (Bourdieu 2004: 101):

[(*habitus*) (*kapitál*)] + pole = jednání

Dalším nebezpečím, když se interpretuje koncept *habitu*, je představa, že *habitus* je „výsledkem socializace“. To lze legitimně tvrdit pouze s dodatkem, že socializace není nikdy úplná a hotová, totiž že je nikdy nekončícím procesem. *Habitus* taktéž není nikdy zcela „hotový“, nýbrž se neustále transformuje a dotváří a tím, jak se transformují podmínky, kterým je ten který aktér dlouhodobě vystaven. Klíčovou součástí *habitu* je totiž jeho *trajektorie*. Koncept sociální trajektorie upozorňuje na to, že člověk – nebo alespoň většina lidí ve vysoce

diferencovaných a hyper-mobilních společnostech – ve svém životě neokupuje pouze jednu sociální pozici. Pokud by člověk ve svém životě okupoval pouze jednu jedinou pozici, pak by se asi skutečně stal jejím „otrokem“ či „loutkou“ – nedělal by nic jiného, než že by reprodukoval struktury, které jeho pozici určují, resp. které „stvořily“ jeho habitus. Aktéři však své pozice více či méně často mění, čímž se mění i struktury, které na příslušné aktéry působí.

Sociální trajektorie je tedy neodmyslitelný „dynamický“ aspekt habitu a je definována jako „řada pozic postupně zastávaných jedním činitelem nebo jednou skupinou činitelů“ v průběhu času (Bourdieu [1992] 2010: 339–340). Pro porozumění jednání je tedy nutné sledovat nejen habitus, nýbrž i sociální trajektorii aktérů, abychom byli schopni porozumět jednotlivým „vrstvám“ příslušného habitu. Trajektorii si lze zjednodušeně představit jako vtělený soubor dosavadních zkušeností aktérů. Každá sociální trajektorie je jedinečná, odkazuje na specifickou historii pohybu aktéra fyzickým i sociálním prostorem, a odlišuje jej tak od ostatních aktérů (a jejich habitů).

ZÁVĚR

Ve svém kritickém úvodu označuje britský sociolog Richard Jenkins (2002) Pierra Bourdieu jako jednoho z nejkritizovanějších sociologických klasiků. Zároveň obligátně dodává, že větší míra kritiky často indikuje mimořádnou kvalitu daného díla. Domníváme se, že dílo Pierra Bourdieu je nejen, jak píše Jenkins (2002), „dobré k myšlení“ (*good to think with*), ale poskytuje zároveň konceptuální aparát hodící se každému badateli/badatelce, jehož/jejíž zájem je empirický a teoreticko-epistemologický zároveň. Toho jsme se v této studii drželi primárně.

Představili jsme tak základní konceptuální pilíře teorie P. Bourdieu: pole – kapitál – habitus. Snahou bylo představit tyto koncepty ve vztahu k sobě navzájem tak, aby s nimi mohl každý v rámci svého specifického terénního a/nebo teoretického výzkumu snadno pracovat. Jsme názoru, že jednou z hlavních výhod těchto konceptů je právě jejich aplikovatelnost v rámci celé řady sociálních a historických kontextů. Důkazem toho je i skutečnost, že lze Bourdieuho odkaz nalézt, v duchu jeho vlastního pojetí sociální vědy, napříč různorodými disciplínami. Na poli lingvistiky a diskursivní analýzy aplikoval koncepty habitu a pole například britský lingvista Norman Fairclough (srov. např. 1999). Na poli sociální geografie se pak nechal inspirovat dialektickým vztahem mezi aktérem a strukturami například americký geograf Allan Pred (např. 1984).

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ABU-LUGHOD, L. 1991. „Writing Against Culture,“ in *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. Ed. R. G. Fox. Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press.
- [2] BOURDIEU, P. (1958) 1962. *The Algerians*. Boston: Beacon Press.
- [3] BOURDIEU, P. (1963) 1979. *Algeria 1960*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [4] BOURDIEU, P. (1979) 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- [5] BOURDIEU, P. (1983) 1986. „The Forms of Capital,“ in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Ed. J. E. Richardson. New York: Greenwood.
- [6] BOURDIEU, P. (1980) 1990. *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- [7] BOURDIEU, P. (1987) 1990. „Social Space and Symbolic Power,“ in *In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford: Stanford University Press.
- [8] BOURDIEU, P. (1986) 1993. „Principles for a Sociology of Cultural Works,“ in *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: University of Columbia Press.
- [9] BOURDIEU, P. et al. (1993) 1999. *The Weight of the World. Social Suffering in Contemporary Society*. Stanford: Stanford University Press.
- [10] BOURDIEU, P. (1997) 2000. *Pascalian Meditations*. Stanford: Stanford University Press.
- [11] BOURDIEU, P. (1972) 2005. *Outline of A Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [12] BOURDIEU, P. (1992) 2010. *Pravidla umění: vznik a struktura literárního pole*. Brno: Host.
- [13] BOURDIEU, P. (2002) 2008a. *The Bachelor's Ball: The Crisis of Peasant Society in Béarn*. Chicago: The University of Chicago Press.
- [14] BOURDIEU, P. (2002) 2008b. *Political Interventions: Social science and political action*. London: Verso.
- [15] BOURDIEU, P., CHAMBOREDON, J.-C. a J.-C. PASSERON. (1968) 1991. *The Craft of Sociology: Epistemological Preliminaries*. New York: Walter de Gruyter.
- [16] BOURDIEU, P. a P. LAMAISON. 1986. From Rules to Strategies. *Cultural Anthropology* 1 (1): 110–120.
- [17] BOURDIEU, P. a L. WACQUANT. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- [18] DURKHEIM, É. (1912) 2001. *The Elementary Forms of Religious Life*. Oxford: Oxford University Press.
- [19] HAKIM, C. 2010. Erotic Capital. *European Sociological Review* 26 (5): 499–518.
- [20] HARKER, R. 2000. „On Reproduction, Habitus and Education,“ in *Pierre Bourdieu (Vol. II.)*. Ed. D. Robbins. London: Sage.
- [21] CHOULIARAKI L. a N. FAIRCLOUGH. 1999. *Discourse in Late Modern. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- [22] JENKINS, R. 2002. *Pierre Bourdieu (revised edition)*. London: Routledge.
- [23] MOORE, H. L. a T. SANDERS 2006. „Anthropology and Epistemology,“ in *Athropology in Theory. Issues in Epistemology*. Eds. H. L. Moore a T. Sanders. Oxford: Blackwell Publishing.
- [24] ORTNER, S. B. (1984) 2004. Teorie v antropologii od šedesátých let. *Biograf* 34: 123–162.
- [25] PRED, A. 1984. Place as Historically Contingent Process: Structuration and the Time-Geography of Becoming Places. *Annals of the Association of American Geographers* 74(2): 279–297.
- [26] WACQUANT, L. 2004. *Body & Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. New York: Oxford University Press.
- [27] WACQUANT, L. 2004. Following Pierre Bourdieu into the field. *Ethnography* 5(4): 387–414.